
BLACK POWER

DORĐE TOMIĆ

Na top listi sto crnaca i crnkinja koji su obeležili dvadeseti vek, objavljenoj prošle godine u milenijumskom izdanju časopisa *Ebony*, prvo mesto zauzela je izvesna C.J.Walker, predstavljena kao prvi crni milioner u Americi, žena koja se početkom veka obogatila prodajom pomagala i preparata namenjenih isterivanju Afrike iz kose crnih žena i muškaraca. Poslovni uspeh kojim je madam C.J.Walker – kao preteča kozmetičko-izdavačke imperije Johna H. Johnsona, izdavača časopisa *Ebony*¹ – ostavila za sobom Martina Luthera Kinga i Nelsona Mandelu, obeležio je vreme prvih pokušaja ulaska potomaka bivših robova u obećani politički i ekonomski život na severu zemlje. Masovnom migracijom sa juga, pre i posle Prvog svetskog rata, prateći osu Memfis-Detroit-Čikago, crni Amerikanci su preplavili centralne zone industrijskih gradova, učinili vidljivom "naciju unutar nacije" i postavili pitanje – šta znači biti crn (u beloju Americi)?

Pre velike migracije problem crne Amerike je u gotovo isključivoj nadležnosti belih segregacionista i belih filantropa, a imena crnaca, od Nata Turnera do Fredericka Douglasa, u javni život ulaze samo kao pretnja. U tekstovima kojima je utemeljena nacija crnim robovima je dat status "lične imovine", kasnije "lica u službi", čime su im uskraćena prava za koja su očevi nacije verovali da se stiču rođenjem, uprkos protestima nekolicine

Žovemo je Bela kuća, ali to je samo privremeno...

"Chocolate City"
Parliament

¹ Prvih petnaest: Madame C.J. Walker, Martin Luther King Jr., Nelson Mandela, Alexander Bustamante, Kwame Nkrumah, Mary McLeod Bethune, W.E.B. DuBois, Robert S. Abbott, John H. Johnson, Thurgood Marshall, Rosa Parks, Jomo Kenyatta, Malcolm X, Hank Aaron, Muhammad Ali.

prisutnih, među kojima je najglasniji bio Thomas Jefferson. Od prvog dana istorija rasnih odnosa u Americi prati istoriju sukoba između obećanja univerzalno proklamovanih prava na slobodu i jednakost i doktrine rasne supremacije izgrađene da bi se racionalizovalo i opravdalo uskraćivanje ovih prava i pune integracije jednoj desetini stanovništva. "Svi ljudi se rađaju jednaki" – pitanje je samo jesu li crnci ljudi. Ili, kako je isto pitanje (prema saznanjima velikog švedskog sociologa, Gunnara Myrdala², autora desetotomne studije o položaju crnaca u Americi) formulisano na jugu, u postojbini segregacionizma (i rasnog suživota), može li im se dozvoliti seks sa belim ženama? Ili, "ako su ovi crni majmuni ljudi, šta smo onda mi?"

Crnu rasu u Americi definišu belci. Najkraće rečeno, biti crn znači ne biti beo, biti isključen. U rasnoj podeli na koju se poziva običajno pravo svaki Amerikanac za koga se zna da su mu preci makar i u tragovima ostavili u nasleđe "crnu krv" pred belom zajednicom pripada samo crnoj rasi, kao i svi nje-

govi potomci, bez obzira na boju kože i oblik nosa.³ Strogi kriterijumi isključivanja izgrađeni su da bi se sprečila asimilacija i sačuvala čistoća "bele krvi". Pošto je međurasni seks, kao što pokazuje istorija crnog roblja, moguć i popularan, crno postoji u mnogo različitih nijansi, belo samo u jednoj. Ako bi se pravilo rasne podele obrnulo, sedam od deset američkih crnaca morali bi se izjasniti kao belci, pa Louis Lomax s pravom primećuje da su "crnu rasu u Americi stvorili belci, a ne Bog." Neki od onih koji su imali sreće da se u razmeni gena reše tamne kože i kovrdžave kose vremenom uspeavaju da izgrade beli identitet i integrišu se, kao belci.⁴ Znajući da biti crn znači biti nedovoljno beo, gospođa C.J.Walker crnoj braći i sestrama nudi neku vrstu kozmetičkog rešenja, kojim ih nije mogla učiniti belim, ali ih je mogla učiniti manje crnim. Za praktične svrhe, kao granica između bele i crne rase odabrana je boja "smeđe papirne kese".

Dilema koja je podelila dušu Američkog naroda ulazi u istoriju Novog sveta uz mnogo

464

² Sažetak Myrdalove klasične studije, *An American Dilemma*, koji je priredio Arnold Rose (The Beacon Press, Boston, 1948) još uvek je najbolji uvod u temu. Myrdal je anketama na jugu otkrio da je ono čega se belci najviše plaše ono do čega je crncima najmanje stalo – mogućnost crno-belog braka. Krunski beli argument u svim raspravama o rasnim odnosima uvek je pitanje: "Da li biste dozvolili svojoj ćerki da se uda za crnca?"

³ Za razliku od Brazila i drugih zemalja Južne Amerike gde se svi oni koji nisu stoprocentni crnci smatraju belcima (ili Južne Afrike gde mulati predstavljaju kastu za sebe).

⁴ Genetički testovi pokazuju da uprkos politici antiasimilacije dvadeset procenata Američkih belaca pada na ispitu rasne čistokrvnosti, što bi trebalo da znači da su zapravo crnci. Termin za ono što radi "crnac" koji se predstavlja kao "belac" je "passing". Poznat je primer Anatole Broyarda, kritičara *New York Times*-a, čija su deca tek posle njegove smrti 1990. godine saznala da imaju crnu tetku u Nju Orleansu i da više nisu belci.

dima i vatre 1863. godine, kada Abraham Lincoln u drugoj godini Građanskog rata odlučuje da među ratne ciljeve uvrsti i ukidanje ropstva, prvobitno samo u otpadničkim državama, da bi posleratnim amandmanima ropstvo bilo ukinuto na čitavoj teritoriji SAD. Crncima se daje pravo glasa, belim plantažerima se oduzima zemlja i na jugu započinje rekonstrukcija, kratki period jednakosti pred zakonom, u kolektivnoj memoriji upamćen kao doba haosa i bezakonja. Pre nego što je usvojeno konačno rešenje za bivše robove i njihove vlasnike (najpopularniji predlog bio je da im se podeli po "četrdeset jutara i mazga") predsednik Lincoln je ubijen. Njegov naslednik, Johnson, nije bio spreman da nastavi tvrdnu politiku koja je u međuvremenu pomogla konsolidaciju reakcionarnih snaga na jugu (KKK je osnovan već u godini ukidanja ropstva).

U istorijskom kompromisu 1877. godine federalne trupe se konačno povlače, plantaže se vraćaju belim vlasnicima i uprava se prepušta južnjačkim liderima koji jasno stavljaju do znanja da nikada neće prihvatiti odredbe posleratnih amandmana. Složena teorija kojom je pre rata opravdavano ropstvo primenjena je u izgradnji kastinskog sistema kojim se regulišu međurasni odnosi posle perioda re-

konstrukcije. Stešnjeni između imperativa bele supremacije i vrhovnog zakona zemlje koji nalaže ukidanje diskriminacije zasnovane na boji kože južnjački zakonodavci prihvataju pravo na jednakost dato crnoj rasi, ali samo kao "jednakost u razdvajanju". Stav juga je da segregacija ne predstavlja diskriminaciju, a prava crnaca regulišu se "zakonima Jima Crowa" koji u osnovi treba da zaštite belo pravo na slobodu od crnog prava na jednakost. Formalno, crnci imaju pravo glasa, ali ne i mogućnost da ga iskoriste.⁵ Do 1900. godine najveći deo onoga što su dobili u periodu nakon Građanskog rata anuliran je novim strategijama bele supremacije. Poslednji crni kongresmen izabran u vreme rekonstrukcije napušta Kongres 1901. Cenu izmirenja severa i juga plaćaju crni Amerikanci. Početak dvadesetog veka dočekuju s građanskim pravima koja postoje samo na papiru, a njihov položaj je u mnogo čemu čak teži nego u vreme ropstva zbog militantnog i zloćudnog belog rasizma i nasilja nakon propasti pokušaja rekonstrukcije.

Up from slavery.

- Booker T. Washington

U vreme kada je postalo jasno da Amerika nije spremna da ispuni obećanje velikog be-

⁵ Zabeleženi su slučajevi da su profesori sa crnih koledža padali na testovima pismenosti koji su uvedeni kao uslov za upis u biračke spiskove, što je samo jedna od mnogih prepreka na putu do glasačke kutije. Više nego zakonima belci svoju rešenost pokazuju talasom nasilja nad crncima koji je zahvatio jug u poslednjim decenijama devetnaestog veka.

log poglavice, crni lider sa najširoom podrškom, jednako među crncima i belcima, jeste Booker T. Washington, zagovornik umećenog napretka, samopomoći i rasne solidarnosti, koji svoju verziju rasnog kompromisa izlaže u poznatom govoru u Atlanti 1895. godine. Washington poziva crnce da se privremeno odreknu obećane integracije, građanskih i političkih prava, koja su im lokalni zakonodavci u državama "crnog pojasa" na jugu već oduzeli, koncentrišu se na školovanje za zanate i rad u poljoprivredi i posвете se popravljajući svog ekonomskog položaja, čime će jednog dana steći poštovanje bele rase, kojoj dotle garantuje lojalnost i pokoravanje. "U svim stvarima društvenog života možemo biti odvojeni kao pet prstiju, a ipak delovati jedinstveno u svemu što se tiče zajedničkog napretka." Predlažući put "kompromisa i prilagođavanja" uspeva da pridobije kako filantropе na severu tako i zagovornike "paralelnog sistema" na jugu i, mada mu to nije bila ambicija, postaje vodeća politička figura, predstavnik deset miliona crnih Amerikanaca, što će mu kasnije doneti položaj neke vrste savetnika predsednika Roosevelta za rasna pitanja i titulu prvog crnca koji je večerao u Beloj kući. Godinu dana posle Atlante istorijskom odlukom u slučaju Plessy vs. Ferguson Vrhovni sud je prihvatio stav da segregacija nije u suprotnosti sa duhom Ustava i tako podržao doktrinu "razdvajanja u jednakosti". Novi crni lideri će optužiti Washigtona da je prihvatanjem pod-

ređenog položaja crne rase u Atlanti praktično priznao njenu inferiornost i doprineo ovakvoj odluci. U opoziciji prema Washingtonu, pred očiglednim krahom tradicije prilagođavanja i kompromisa, razvijaju se dva nova pristupa problemu emancipacije, bliže tradiciji revolta, koji su oličeni u delu dvojice vodećih crnih lidera iz prvih decenija dvadesetog veka. Jedan je William DuBois, drugi Marcus Garvey.

Moderna istorija crnog aktivizma počinje 1905. godine, kada DuBois okuplja grupu crnih intelektualaca sa kanadske strane Nijagarinih vodopada i osniva Niagara Movement, pokret za nenasilnu političku borbu protiv segregacije i raširene prakse linčovanja. DuBois veruje da crnci uprkos svemu moraju insistirati na građanskim pravima i obećanju pune integracije. Kao urednik glasila organizacije uspeva da skrene pažnju na sebe i posle masakra u Springfildu 1909. godine pristupa mu grupa belih liberala sa kojima na stotu godišnjicu Lincolnovog rođenja osniva National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), koja će dugo imati centralnu ulogu u organizovanju crnog protesta u duhu abolicionizma i saradnje sa belim liberalima. DuBois, jedini crnac na osnivačkoj skupštini, dobija mesto direktora za odnose sa javnošću i urednika biltena *The Crisis*. Cilj organizacije je "uklanjanje svih prepreka slobodnom razvoju pojedinca – diskriminacije i, naročito, segregacije", a metod rad kroz institucije si-

stema, skretanje pažnje javnosti na položaj crnaca, pritisak na zakonodavce i pružanje pravne pomoći. Savezni zakon protiv linčovanja,⁶ što je bio jedan od osnovnih ciljeva organizacije, nikada nije donet, ali tim pravnika koji je NAACP okupio uspeo je da odnese niz pobeda u sudskim postupcima protiv segregacije u školama.

Kao i Booker T. Washington, DuBois insistira na obrazovanju kao rešenju crnog problema, ali "ne obrazovanju koje od ljudi pravi tesare, već onom koje od tesara pravi ljude". Za razliku od Washingtona koji je rođen kao rob, DuBois je rođen kao slobodan čovek u integrisanoj porodici u Novoj Engleskoj, i nije imao prilike da iskusi segregaciju do odlaska na crni koledžu u Tenesiju. Posle daljih studija na Harvardu i u Evropi, DuBois formuliše svoj program kao visoko obrazovanje "talentovane desetine", stvaranje integrisane elite koja će udružena sa dobronamernim belcima ući u sistem i izboriti se za građanska prava crnaca, za koje koristi izraz "colored people" nasuprot uobičajenom "Negro", što DuBois, sin belca, smatra sinonimom za roba. Vremenom će njegove ideje evoluirati u pravcu komunizma i crnog nacionalizma, da bi konačno istupio iz NAACP-a i potpuno se posvetio ideji panafrikanizma i međunarodnoj politici. U

Parizu 1919. godine organizuje prvi panafrički kongres. Kao zagovornik nenasilne političke akcije za integraciju i potpunu kulturnu asimilaciju priznat je kao prvi inspirator pokreta za građanska prava. Ipak, krug pristalica koje je DuBois u svoje vreme okupio ostao je ograničen na bele liberale i crnu inteligenciju – pripadnici Harlemske renesanse u njemu vide svog duhovnog oca. Siromašne i neobrazovane crne mase, koje je odbijao DuBoisov intelektualni elitizam, privukao je Marcus Garvey, rodonačelnik crnog nacionalizma i organizator najmasovnijeg crnog pokreta u dvadesetom veku.

Africa for the Africans.

- Marcus Garvey

Marcus Mosiah Garvey rođen je 1887. godine na Jamajci u sasvim crnoj porodici potomaka odmetnutih robova, na šta je bio naročito ponosan. Sa četrnaest godina napustio je školu i počeo da radi u štampariji, da bi kasnije prešao u novinarstvo. Posle dvogodišnje turneje po Srednjoj Americi i Karibima na kojoj izučava položaj crnaca u raznim zemljama, 1912. odlazi u London u želji da sazna kako crnci žive u ostatku sveta. Za vreme boravka u Londonu, gde se u to vreme začinju ideje panafrikanizma, na njega naročito utiču egipatski nacionalista

⁶ Poslednji slučaj linčovanja zabeležen je 1959, kada je ta praksa odumrla, više zbog mučnog utiska koji je ostavljala na javnost, nego zahvaljujući akciji nadležnih organa. U vreme najveće popularnosti linča na jugu beležen je po jedan slučaj svaka dva dana.

Duse Muhammad Ali i emancipatorske ideje Bookera T. Washingtona. Na Jamajku se vraća 1914. i osnova Universal Negro Improvement Association (UNIA) organizaciju posvećenu planetarnom povezivanju "400 000 000" pripadnika crne rase. Pod sloganom "Jedan Bog! Jedan cilj! Jedna sudbina!" objavljuje da su ciljevi organizacije širenje hrišćanstva među afričkim domorocima, buđenje rasnog ponosa, osnivanje crnih škola i univerziteta, razvoj trgovine između crnih zajednica u raznim delovima sveta i stvaranje jake crne ekonomije. Godine 1916. poručuje sledbenicima na Jamajci da "čekaju krunisanje crnog kralja u Africi, koji će biti iskupitelj" i odlazi u Njujork, prvobitno sa idejom da samo prikupi novac za obrazovne programe na Jamajci, ali uskoro odlučuje da ostane u Harlemu koji u to vreme postaje ekskluzivno crnački deo grada i za sve praktične svrhe prestonica crnog sveta.

Garvey stiže u Ameriku u vreme velikih rasnih tenzija. Sa dolaskom crnaca, koji za vreme Prvog svetskog rata popunjavaju radna mesta upražnjena mobilizacijom, u velikim gradovima na severu i zapadu počinje da se manifestuje rasizam u oblicima koji su do tada bili rezervisani za jug. U rasnim sukobima 1917. godine u Sent Luisu ubijeno je 200 crnaca, u Hjustonu 63, a zabeleženi su i mnogi slučajevi linčovanja demobilisanih crnaca koji se iz rata vraćaju u uniformama. Suočavanje sa *de facto* segregacijom na severu posle *de jure* segregacije na jugu i saznanje da

rasizam svuda putuje sa njima predstavljaju šok za crnu populaciju. Stavovi se radikalizuju, a Garvey je prvi crni lider koji će to iskoristiti. Posle nekoliko neuspešnih pokušaja osniva prvu ćeliju svoje organizacije u Njujorku 1918. godine. Osnovni ciljevi ostaju isti, ali težište se pomera ka idejama crnog nacionalizma. Garvey odbacuje sve nade u podršku i razumevanje belaca, osuđuje crne lidere koji sa njima saraduju i obraća se običnim crncima, naročito onima tamnije boje kože. Garvey je prvi lider koji će objaviti da je "crno lepo", kao i da je Isus crn, i tako ponuditi sledbenicima izlaz iz ponižavajuće situacije obožavanja belog čoveka. Govori o povratku u Afriku, ali to izvorno nije poziv na masovnu migraciju i izlazak iz Vavilona. Garvey veruje da je potrebno da se u Africi osnuje snažna država koja će svojim uticajem i ako je potrebno oružjem štititi crnce ma gde se oni nalazili. A da bi se to ostvarilo potrebno je da se najobrazovaniji i najsposobniji vrata u Afriku i pomognu izgradnju takve države, u kojoj Garvey vidi izvor moći koja će vratiti identitet i samopoštovanje crnoj rasi u dijaspori. DuBois njegovu doktrinu separatizma čiste rase smatra uvredljivom i napada ga kao šarlatana i lopova. Ipak, UNIA je bila neobično uspešna u animiranju nižih crnih klasa koje su privlačile ideje bratstva i samopomoći koliko i državotvorna pompa i ikonografija. Sastanci članstva u mnogim elementima organizovani su kao crkvena služba sa molitvama, propo-

vedima i pevanjem, čime je Garvey iskoristio snažnu tradiciju i popularnost crkve u crnoj zajednici, a zasebnom sekcijom privukao je u organizaciju i veliki broj žena.

U godini "crvenog leta", 1919, kada u nizu gradova izbija novi talas rasnih nereda, Garvey osniva Black Star Liner Company da bi olakšao povezivanje crnih zajednica razbacanih po svetu, a zatim i Negro Factories Corporation koja će kreditirati crne preduzetnike. Zvanično glasilo pokreta je *The Negro World*, prvi internacionalni crni časopis koji je u naredne dve godine, kada UNIA doživljava spektakularan rast, distribuiran u preko četrdeset zemalja sveta. Procene broja članova i pristalica pokreta idu od dva do osam miliona. Garvey 1920. organizuje internacionalnu konvenciju UNIA-e na kojoj je usvojena "Deklaracija prava crnih ljudi sveta" i organizovana parada uniformisane Afričke legije i Crnih sestara koja je blokirala Harlem i privukla veliku pažnju čitavog sveta, naročito crnog. Na konvenciji je prvi put predstavljena zelena, crna i crvena zastava koju će nekoliko afričkih država po sticanju nezavisnosti upotrebiti kao osnovu za svoje nacionalne zastave.

Do 1921. Garvey postaje vođa najveće crne organizacije u istoriji sveta o čijoj snazi govori i broj neprijatelja koje je uspeo da stekne. Vlada SAD ga smatra subverzivnim zbog njegovog rasnog radikalizma, evropske vlade u njemu vide pretnju za mir u kolonijama, komunisti veruju da odvlači crne radnike iz

radničkih organizacija, a umereniji crni lideri ga osuđuju zbog crnog separatizma i stava da u beloj Americi jedino segregacionisti govore ono što zaista misle. Garveyevim sledbenicima je konačno zabranjen ulazak u Liberiju, a sam Garvey je 1921. optužen za prevaru zbog prodaje deonica putem pošte, izveden pred sud i osuđen na maksimalnu zatvorsku kaznu. Predsednik Coolidge ga je pomilovao i deportovao na Jamajku 1927. godine, odakle uskoro odlazi u London, gde je i umro 1940. UNIA se nikada nije oporavila. Ipak, Garvey je dokazao da je masovan crni pokret u Americi moguć i formulisao ideje na kojima će afrički državnici kao Kwame Nkrumah i Jommo Kenyatta na Petom panafričkom kongresu u Mančesteru 1945. pripremiti platformu pokreta za dekolonizaciju.

By any means necessary.

- Malcolm X

Barjak crnog nacionalizma podigao je Elijah Muhammad, vođa Nacije islama. Kao i roditelji Malcolma X-a, njegovog najdražeg sledbenika, Muhammad je u svoje vreme bio član Garveyeve organizacije, da bi početkom tridesetih godina u Detroitu i sam postao lider sličnog političko-verskog pokreta, nakon što je od izvesnog Farda Muhammada, navodno rođenog u Meki, primio doktrinu crnog mesijanizma i učenje o crnoj supremaciji kao "prirodnu veru crnog čoveka". Beskrajno opširna alternativna istorija rase i

univerzuma koju je razvio Fard Muhammad relativizuje činjenicu o beloj dominaciji i nudi crncima jednu prihvatljiviju prošlost. Prvi crni čovek, nastao pre sedamdeset šest triliona godina, uzeo je ime Alah ili Bog i stvorio svet i trinaest plemena koje je povezivala boja kože (crna), vera (islam) i unutrašnja priroda (pravičnost); civilizacija je nastala u Aziji, čiji je Afrika istočni deo; rasa "belih đavola" je posledica genetičkog eksperimenta zlog crnog naučnika Jakupa; belci su iz raja proterani u Zapadnu Aziju ili Evropu; hrišćanstvo je zavera izgrađena oko Isusa, jednog od Alahovih proroka, kojom se prvi ljudi, lišeni svoje istorije, drže u ropskom položaju u Americi; iznad Amerike lebdi "matični brod" koji će uništiti beli svet, što je trebalo da se dogodi 1914, ali je Alah odložio Armagedeon za sedamdeset godina da bi se crnci u Americi vratili islamu i doživeli "mentalno uskrsnuće", jedino uskrsnuće koje je moguće, itd.⁷

Islam koji su dvadesetih godina propovedali misionari sekte Ahmedija u Detroitu, Harlemu i Čikagu samo je jedan od nekoliko izvora Muhammadove Istine, ali prihvatanje temeljnih načela vere čini Naciju islama legitimnom islamskom sektom. Odbacivanje hrišćanske crkve, koja je dugo jedini stub društvene organizacije bivših robova, svakako je presedan koji je ograničio popularnost

pokreta. Članovima su zabranjeni kocka, posete sportskim događajima, filmovi, integracija sa belcima, kao i korišćenje duvana, alkohola, droga ili sredstava za ispravljanje kose. Insistira se na disciplini, porodičnim vrednostima, crnim odelima i kravatama. Novost u Muhammadovoj verziji afrocentrizma je i centralno mesto egipatske civilizacije (stanovnici subsaharske Afrike su potomci zalutalog plemena koje je usput izgubilo "crnu nauku" prvobitnog čoveka). U rasnim odnosima Crni muslimani zagovaraju potpuni separatizam. Članovima organizacije nije dozvoljeno učešće u integracionističkim pokretima, niti bilo kakav aktivizam, a kao rešenje problema segregacije beloj Americi se nudi da isplati reparacije za četiri stotine godina ropstva i odvoji tri ili četiri države za crnce. Važan deo programa Nacije islama je

organizovanje mreže preduzeća i jačanje crne ekonomije, što uz impresivan postotak uspešno reformisanih zatvorenika i otkriće Malcolma X-a spada među najveće uspehe Elijaha Muhammada, bez kojih bi Nacija islama verovatno ostala samo marginalna sekta. Kao i mnogi drugi Crni muslimani, Malcolm Little je Naciji islama pristupio dok je bio u zatvoru, 1949. godine, posle ubeđivanja trojice braće koji su već bili u organizaciji. Po izlasku, 1952, harizmatični, elegantni i elokventni Malcolm X se za nekoliko go-

470

⁷ Claude Andrew Clegg III, *An Original Man: The Life and Times of Elijah Muhammad*, St. Martin's Press, New York, 1997.

dina nametnuo kao vodeća figura pokreta koji na početku televizijskog doba svakako nije mogao naći boljeg predstavnika za javnost. Dok Malcolm X putuje po Americi, osniva nove džamije i propoveda, organizacija beleži spektakularan rast, a čak i oni crnci koji ne prihvataju učenje i metode Nacije islama klimaju glavom dok Malcolm X govori. Njegova popularnost u gradovima na severu, naročito među mladima, gde je on simbol crnog pokreta na onaj način na koji će Martin Luther King to biti na jugu, i potpuna dominacija u medijima koji ga identifikuju sa pokretom, učiniće da se Elijah Muhammad oseti ugroženim, što će konačno dovesti do razlaza i ubistva Malcolma X-a 1965. godine.

471 *I have a dream.*

- Martin Luther King

U međuvremenu, integracionističko krilo crnog pokreta pojačava pritisak na sistem koji će konačno kulminirati "letom slobode" na stotu godišnjicu Lincolnovog proglašenja emancipacije. Na konferenciji održanoj u Njujorku 1950. godine advokati NAACP-a, nezadovoljni malim dometom pobeda u pojedinačnim procesima protiv desegregacije u školama, zaključuju da je vreme da se krene u frontalni napad na presudu Plessy vs. Ferguson kojom je legalizovana doktrina o "razdvajanju u jednakosti". Posle četiri godine kampanje, u postupku koji je crni advokat Thurgood Marshall doterao do Vrhovnog

suda (Brown vs. Board of Education), vrhovni autoritet u zemlji doneo je odluku kojom je segregacija proglašena neustavnom, a lokalni zakonodavci pozvani da "što je pre moguće" pristupe desegregaciji. Stav Vrhovnog suda, ovlašćenog tumača Ustava, uglavnom je ignorisan, ali sama činjenica da je sistem segregacije konačno načet i polemika koja je usledila dali su crnom aktivizmu novo ubrzanje i inicirali seriju burnih događaja koji će prerasti u pokret za građanska prava i dovesti do "revolucije manjina" šezdesetih godina.

Već naredne godine Rosa Parks je izgovorila istorijsko "ne" i odbila da ustupi mesto belcu, zbog čega je kažnjena za remećenje javnog reda. Lokalni ogranak NAACP-a organizovao je bojkot gradskog prevoza u Montgomeriju i ponudio vođstvo dvadesetšestogodišnjem Martinu Lutheru Kingu, talentovanom i harizmatičnom propovedniku koji je tek dobio posao u lokalnoj baptističkoj crkvi. Bojkot je trajao skoro godinu dana i već je bio na izdisaju kada je stigla nova odluka Vrhovnog suda kojom je potvrđeno da je Ustav na strani crnaca. Za to vreme Marthin Luther King je usavršio svoje liderske veštine i razvio strategiju masovnih protesta, kontrolisane konfrontacije i malih i efektnih pobeda. Ono što pokušava da organizuje opisuje kao "aktivni nenasilni otpor". Autoritetu Ustava pridružuje moralni autoritet crkve i u medijima postaje rečiti predstavnik čitave crne Amerike, mada iza masovnog dešavanja

naroda koje je usledilo stoji niz manje poznatih lidera i organizacija između kojih gotovo da nema koordinacije. Kingova organizacija Southern Christian Leadership Conference (SCLC), koja na jugu okuplja sveštenstvo naklonjeno pokretu za građanska prava, samo je jedna od mnogih.

Burne reakcije na pokušaje desegregacije na jugu, zbog kojih su u više navrata intervenisale federalne trupe, inspirisale su 1960. godine četvoricu studenata iz Severne Karoline da posle bojkota i demonstracija patentiraju novu vrstu nenasilnog protesta – "sit-in" – koji uz minimalnu organizaciju proizvodi snažan efekat i veliki publicitet. Grupa crnaca ulazi ili pokušava da uđe u prostor rezervisan za belce (u Grinsborou, gde je sve počelo, to je bio restoran u lokalnoj robnoj kući) i tako krši pravila segregacije. Meta je svaki javni natpis koji crncima zabranjuje ulazak. Ideja se brzo raširila i u sledećih nekoliko meseci u preko stotinu gradova zabeležene su hiljade slučajeva sukoba i hapšenja, a Student Nonviolent Coordinating Committee (SNCC) osnovan je upravo da bi se koordinirale ovakve akcije. Kandidat John Kennedy, uprkos drugačijim savetima, u svojoj predsedničkoj kampanji daje za pravo crnim studentima.

Sledeća stepenica u razvoju direktne konfrontacije su "freedom riders" ekskurzije. James Farmer, prvi zagovornik gandijevskog nenasilnog otpora među američkim crncima, osnovao je u Čikagu 1942. godine Con-

gress of Racial Equality (CORE), sa programom "prevođenja zakona i morala u stvarnost uz pomoć pojedinaca koji su spremni da prihvate rizik", što bi mogla biti i najkraća definicija pokreta za građanska prava. Na proleće 1961. Farmer testira odlučnost izvršnih vlasti organizovanjem autobuske ture od Vašingtona do Nju Orleansa na kojoj studenti obučeni u tehnikama pružanja nenasilnog otpora po CORE programu (od kojih su neki pre puta napisali testamente) sistematski narušavaju lokalna pravila segregacije. Akcija koja je počela prilično nezapaženo posle eksplozivnih reakcija na jugu postaje vest dana i dovodi do sukoba između braće Kennedy i guverenera južnih država, čime su "sit-in" i "freedom ride" provokacije u potpunosti ispunile svoj cilj. Do 1962. godine država Misisipi je praktično spremna da uđe u rat sa ostatkom Amerike oko pitanja segregacije/desegregacije, što postaje centralni problem u političkom životu.

Jedno od objašnjenja težine koju su zahtevi crnog pokreta dobili početkom šezdesetih svakako je ishod predsedničkih izbora 1960. godine, na kojima su američki crnci pokazali da, uprkos tome što kao grupa imaju najmanji postotak registrovanih glasača i najveći broj apstinenata, crni glasovi mogu imati odlučujuću ulogu u slučajevima kada su beli glasovi ravnomerno podeljeni između kandidata. Nixon i Kennedy su bele glasove podelili u odnosu 52-48, ali Kennedy u završnici odnosi pobedu s minimalnom razlikom za-

hvaljujući masovnoj podršci crnih glasača u "sedam velikih" industrijskih država.⁸ Ishod koji je pokazao da Demokratska partija može računati na uspeh jedino ako pridobije crne glasove, te naklonjenost novog predsednika zahtevima crnaca učvrstili su savez sklopljen u vreme Roosevelta i Trumana. U istraživanju crnog javnog mnjenja koje je izvršio *Newsweek* Kennedy se visoko kotira na svim listama popularnosti, a crni socijalista Philip K. Randolph govori u ime mnogih kada novog predsednika opisuje kao "najvećeg u istoriji Amerike posle Abrahama Lincolna". Pakt između predsednika i crnih glasača zapečaćen je televizijskim obraćanjem naciji u kojem je jedan predsednik SAD prvi put javno potvrdio da crnci imaju pravo u svojim zahtevima i da ti zahtevi moraju biti ispunjeni.

473 Vrhunac integracionistički usmerenog pokreta za građanska prava je "leto slobode" 1963. godine. Posle preko hiljadu zasebnih demonstracija organizovanih preko leta, "direktna masovna akcija" kulminira u avgustu maršom na Vašington,⁹ gde pred 250 000 okupljenih Martin Luther King improvizuje poznati govor, "I Have a Dream". Slike iz

Vašingtona konačno su učinile Amerikance svesnim razmera socijalne revolucije kroz koju prolaze. U isto vreme, slike brutalnog obračuna između policije i demonstranata u Birminghamu u Alabami, što je bio direktan povod za organizovanje marša na Vašington, kao i bombaški napad na crkvu u Birminghamu u kojoj samo nekoliko nedelja posle Kingovog govora ginu četiri crne devojčice, radikalizuju crnce širom Amerike i do tada kontrolisana konfrontacija se u sve većem broju slučajeva otima kontroli. Gradove na severu zahvata prvi veliki talas rasnih nereda i nasilja koji će se vraćati svakog leta u sledećih nekoliko godina. Drugi loš znak je ubistvo predsednika Kennedya u novembru 1963.

Osam meseci posle atentata u Dalasu predsednik Johnson potpisuje Zakon o građanskim pravima kojim se taksativno nabrajaju i stavljaju van zakona svi oblici segregacije. Time su zahtevi pokreta za građanska prava konačno ispunjeni, što će integracioniste samo suočiti sa bolnim saznanjem da ono što su tražili i dobili više ni izdaleka nije dovoljno. Martin Luther King u novembru dobija Nobelovu nagradu i odlazi u istoriju,¹⁰ dok

⁸ William Brink, Louis Harris, *The Negro Revolution in America*, Simon and Schuster, New York, 1964, str. 79. To se nikada nije ponovilo. Period višedecenijske dominacije republikanaca koji sledi počinje dobrim delom i kao reakcija na rasni i kulturni liberalizam šezdesetih, kada rasno pitanje postaje neka vrsta Roršahovog testa kojim se definišu konzervativno i liberalno u američkoj politici.

⁹ Ideja nije nova. Preteći organizacijom marša na Vašington, Philip Randolph, mladi socijalista i vođa organizacije Brotherhood of the Sleeping Car Porters, ubedio je predsednika Roosevelta da donese odluku o ukidanju segregacije u vojsci i vojnoj industriji po ulasku Amerike u Drugi svetski rat.

¹⁰ Ubijen je u Memfisu, četiri godine kasnije, dok je pripremao novi marš na Vašington, ovog puta marš siromašnih.

inicijativu u crnom pokretu preuzima nova vrsta militantnih lidera inspirisanih tradicijom crnog nacionalizma.

Black Power.

- Kwame Ture

Građanski rat definišemo kao podelu društva po sredini na dva sukobljena dela. Da li je to ispravna definicija? Može li pet hiljada ljudi voditi građanski rat? Ili četiri hiljade, tri, dve ili jedna hiljada? Ili pet stotina ljudi? Ili polovina toga? Jedan čovek? Može li jedan čovek voditi građanski rat? Nisam advokat. Nisam ni sudija, ali verujem da jedan čovek, sam, svojim delima može voditi građanski rat protiv represivnog sistema.

- E. Cleaver

Partija Crnih pantera za samoodbranu, izgrađena na harizmi Huey Newtona i organizacionim sposobnostima Bobby Seala, ponela je titulu najmilitantnije organizacije američkih crnaca u deceniji "druge američke revolucije". Panter broj jedan Huey Newton pripadao je porodici koja se za vreme Drugog svetskog rata doselila sa juga u Kaliforniju i nastanila u Ouklendu, gradu koji se u vreme studentskih gibanja proslavio brutalnošću lokalne policije, gde je Newton prošao kroz uobičajeno iskustvo odrastanja u crnom getu. Pod uticajem starijeg brata koji je studirao filozofiju razvio je raznolika interesovanja, stekao naviku da čita i posle srednje škole odlučio da upiše prava na koledžu Merit, gde će otkriti politiku.

Kao politički srodne duše Newton i Seale prepoznali su se na jednom od mitinga u vreme kubanske krize, na kojem je Newton nastupao kao predstavnik Afro-American Association, organizacije radikalnog crnog advokata Donalda Wardena, jedne od sve brojnijih organizacija posvećenih stvari kulturnog nacionalizma. Uz agitaciju na studentskim i političkim skupovima, univerzitetaska ćelija AAS organizovala je neformalni studij afričko-američke istorije. Grupa okupljena oko Newtona lobirala je za uključivanje takvog kursa u program studija, ali kada je kurs konačno uveden, kao jedan od prvih na ove teme, Newton je odbio da ga pohađa. Ono što ga je odbilo bili su beli predavač i reč "Negro" u nazivu kursa. Upravo insistirajući na terminu "Black", kojim je Malcolm X zamenio reč "Negro", Newton dospeva na izdržavanje prve duže zatvorske kazne posle tuče sa manje emancipovanim crncem koji je "Black" doživeo kao uvredu. Za osam meseci provedenih u zatvoru došao je do zaključka da se situacija zatvorenika suštinski ne razlikuje od situacije crnca na slobodi. Za crnca zatvor je samo metafora života, konstatuje Newton i ponavlja to na mnogo različitih načina do kraja karijere.

Po izlasku iz zatvora, na Sealovu preporuku, Newton čita Frantza Fanona, *Prezreni na svetu*, verovatno najvažniju knjigu za pokret u drugoj polovini šezdesetih godina. "I tako smo sedeli i čitali Fanona, pasus po pasus, poglavlje po poglavlje, i Huey je sve detaljno tuma-

čio", seća se Bobby Seal. "Prvi put sam video nekoga ko je u stanju da tako razložno rastumači ono što je rečeno u jednoj rečenici, pasusu, poglavlju, a da ne mora ponovo da pogleda u tekst. Ja sam pročitao knjigu šest puta, ali nisam znao kako da primenim Fanonove ideje. Znao sam da je Fanon u pravu, da je sve što govori tačno, ali nisam znao kako to da prevedem u našu situaciju, razumete?"

U Fanonovim esejima o sociologiji i psihologiji kolonijalizma Newton je otkrio zapanjujuće precizan opis položaja crnaca u Americi i nekoliko ideja o tome šta bi se moglo učiniti da se taj položaj popravi. Bela Amerika je kolonizator, metropola, a crna Amerika njena kolonija, baš kao što je Alžir pre sticanja nezavisnosti bio francuska kolonija. U kolonijalnoj geografiji nije uobičajeno da metropola i kolonija dele isti prostor, ali kada se jednom napravi iskorak iz kolonijalnog "tamo" i "ovde", nije teško prihvatiti ovakvu perspektivu i uočiti da u Americi, kako konstatuje Eldridge Cleaver, "paralelno funkcionišu dva različita sistema političke dinamike". Odmakla segregacija i getoizacija crnih zajednica u gradovima na severu dalje olakšava viđenje jednog Harlema ili Votsa kao kolonije bele Amerike. Na primeru Alžira Fanon opisuje "sebi okrenuto nasilje" u kolonizovanoj zajednici, nasilje prema kojem je metropola najčešće ravnodušna, pritisak bezbrojnih tabua "mesta" i "uloge" u

svakodnevnom životu, mehanizam kojim pripadnici kolonizovane zajednice prihvataju definicije kolonizatora, internalizuju rasiističku perspektivu i iz nje počinju da preziru sebe i sopstvenu zajednicu, da bi zaključio da jedini način da žrtve kolonizacije povrate puni ljudski potencijal jeste okretanje nasilja "napolje", prema kolonizatorima.¹¹ Ako je bela Amerika kolonizator, a crna Amerika kolonija, zaključuje Newton, onda policijske snage koje kontrolišu geto nisu policija već okupacione snage, a "red i zakon", kako ih definiše bela Amerika, prestaju da budu relevantni.

Inspirisan Fanonom, Newton se posvećuje politici s punim radnim vremenom. Sa Sealeom i još nekoliko studenata organizuje Soul Students Advisory Council, udruženje koje će lobirati za uvođenje novih afrocentričnih kurseva po meri crnih studenata, koji su onda kao i danas bili popularni najviše zbog svojih terapeutskih efekata, ali uskoro, posle sukoba s policijom u Berkliju, Newton i Seale odlučuju da raspuste SSAC i naprave organizaciju sa ambicioznijim političkim programom i šire postavljenim ciljevima.

Prvo: Hoćemo slobodu. Hoćemo moć da sami upravljamo sudbinom naših crnih zajednica.

Drugo: Hoćemo punu zaposlenost za naše ljude.

¹¹ Frantz Fanon, *Prezreni na svijetu*, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Treće: Hoćemo kuće koje mogu pružiti sklonište dostojno ljudskih bića.

Četvrto: Hoćemo da svi crni muškarci budu oslobođeni vojne obaveze.

Peto: Hoćemo pristojno obrazovanje za naše crne ljude i zajednice kroz koje ćemo učiti o pravoj prirodi ovog dekadentnog, rasističkog društva, obrazovanje koje će naučiti crne ljude i našu mlađu braću i sestre o mestu koje im pripada u društvu, jer ako ne znaju o svom mestu u društvu i u svetu, onda ništa drugo ne mogu naučiti.

Šesto: Hoćemo da se okonča pljačka crnih ljudi u našim zajednicama od strane belih rasističkih biznismena.

Sedmo: Hoćemo da policijska brutalnost i ubijanje crnih ljudi odmah prestanu.

Osmo: Hoćemo da svi crnci koji se nalaze u gradskim, oblasnim, državnim i federalnim zatvorima budu oslobođeni, zato što su ih osudile bele porote, što znači da im je suđeno kao Jevrejima u nacističkoj Nemačkoj.

Deveto: Hoćemo da crncima izvedenim pred sud sudi porota sastavljena od pripadnika njihove zajednice, što znači da to moraju biti ljudi istog ekonomskog, socijalnog, verskog, istorijskog i rasnog zaleđa.

Deseto: Da ponovimo, hoćemo zemlju, hoćemo hleb, hoćemo dom, hoćemo odeću, hoćemo obrazovanje, hoćemo pravdu, i hoćemo mir.¹²

U vreme kada je 1966. godine prvi put formulisan program u deset tačaka, Partija Crnih pantera za samoodbranu imala je dva člana, Newtona kao ministra odbrane i Sealea kao predsednika, ali mnogi su bili spremni ili gotovo spremni da se pridruže. Držeći se organizacionih ideja Mao Zedunga i Che Guevare, Newton je intelektualne aspekte revolucije potisnuo u drugi plan. Nove članove ne traži među studentima već u crnačkom getu, verujući da samo "lumpenproleterijat" poseduje potencijal za jedan masovan politički pokret, u šta je organizacija Crnih pantera trebalo da preraste. Poruka sa kojom je izašao u geto i organizovao prve skupove na čoškovima bila je jednostavna – "Nećemo im dozvoliti da nas i dalje ponižavaju i ubijaju". Prema predanju, treći Panter bio je Bobby Hutton koji je u vreme kada se pridružio organizaciji imao šesnaest godina. Mada su iz naziva partije ubrzo izbačene reči "za samoodbranu", pošto je Newton smatrao da se time previše naglašava ideja samoodbrane u odnosu na činjenicu da su Crni panteri politička partija sa revolucionarnim političkim programom, upravo je samoodbrana ono čime su privukli pažnju javnosti.

476

¹² Gene Marine, *The Black Panthers*, Signet Books, New York, 1969, str. 35. Pored navedene verzije Deset tačaka, preuzete iz govora Bobby Seala iz 1968. godine, postoji i proširena verzija, istog sadržaja, s tim što deseta tačka sadrži i kompletan tekst Deklaracije nezavisnosti.

Newtonu je bilo jasno da ostvarivanje programa u deset tačaka mora početi od tačke sedam i belih policajaca koji kontrolišu geto, što je značilo da Crni panteri prvo moraju nabaviti oružje. To su vrlo brzo i učinili zahvaljujući jednoj od boljih Newtonovih ideja. Newton i Seale su izvrnuli džepove i u kineskoj knjižari u San Francisku otkupili po trideset centi zalihu tek prevedene *Crvene knjižice*, za kojom je u to vreme vladala velika tražnja, i onda je prodavali na ulazu u Berkli za dolar. Prvog dana su skupili dovoljno za prve dve sačmare. Kada su nakupili dovoljno oružja i dovoljno Pantera, počeli su da patroliraju crnačkim getom u Ouklendu. Newton je iskoristio tada važeći kalifornijski Zakon o lovu i ribolovu koji je dozvoljavao nošenje napunjene puške na javnom mestu i sastavio listu od trinaest tačaka "pravne prve pomoći" u kojima su sažeta prava građana u kontaktu sa policijom, što je svaki novi Panther bio obavezan da nauči i podeli sa drugima. Kasnije će obavezan deo obuke biti i gledanje Kopolinog *Kuma*. U prvom susretu s policijom u jesen 1966. godine ispred štaba Crnih pantera u Ouklendu odneli su poen i šokirali okupljene stanovnike geta gotovo više nego policajce koji su posle desetak minuta napetog ali disciplinovanog gledanja u oči otišli sa utiskom da su se suočili sa nečim većim od grupe naoružanih crnaca. Okupljenima su objasnili da ne moraju da se razilaze samo zato što "svinje" to traže jer im zakon daje pravo da posmatraju "policajce u

vršenju dužnosti". Glas se brzo proširio i već posle nekoliko sati Panteri su bili brojniji za desetak članova privučenih programom koji "svi ljudi se rađaju jednaki" tumači kao "sve što mogu oni možemo i mi".

U vreme ovih događaja Eldridge Cleaver, budući ministar informacija i jedan od najstarijih članova Partije, još je u zatvoru, gde će ka uslovno oslobađanje koje će konačno dobiti u decembru 1966. Iza sebe ima zatvorski staž od preko deset godina, što je iskoristio da se pripremi za velike stvari koje su se na polju uveliko dešavale. "Zatvor vam pruža neki vrstu pervertiranog duševnog mira. Imate pred sobom sate i sate u kojima se ništa neće dogoditi – godinama ne morate da razmišljate o izlascima, društvenom životu, devojkama. Ne morate da razmišljate čak ni o pranju veša. Počinjete da razmišljate o sebi. Čitate i učite. Istražujete sebe." Još pre izlaska na slobodu bio je poznat u krugovima radikalnih novinara i aktivista okupljenih oko časopisa *Ramparts* u kojem su objavljivani njegovi eseji i zatvorska pisma, kasnije sabrani u zbirci *Soul on Ice*, koja će ga učiniti najbolje prodavanim autorom u žanru crne zatvorske literature. U jednom od ovih eseja Cleaver opisuje prve reakcije na vest o ubistvu Malcolma X-a i izborima pred koje je ovaj atentat stavio Crne muslimane u zatvorima, njihovoj tradicionalnoj regrutnoj bazi.

Već 1962. godine sukob između Muhammda i Malcolma X-a, njegovog dugo najdražeg sledbenika, koji ga je potpuno zasenio, bilo

je sve teže sakriti. Udaljavanju je doprinela ljubomora visokih funkcionera pokreta i Muhammadovih sinova, ali osnovni uzrok bio je u tome što je Malcolm X imao sve manje razumevanja za politiku nemešanja i nekonfrontacije na kojoj je Muhammad insistirao. Sukob konačno izlazi u javnost suspenzijom posle komentara koje je Malcolm X dao povodom atentata na predsednika Kennedya. Kada je shvatio da zabrana javnih nastupa i propovedanja u džamijama neće biti skoro ukinuta, Malcolm X napušta Naciju islama i najavljuje osnivanje sopstvene organizacije. Posle neuspelog pokušaja da za novu organizaciju pridobije Muhammada Alija, koga je preveo u Naciju islama dok se na Floridi spremao za meč sa Sonnyem Listonom, odlazi na hodočašće u Meku, nakon čega će evolucija u njegovim stavovima i udaljavanje od doktrine Crnih muslimana biti još očigledniji. Sukob sa Nacijom islama i nove ideje koje je doneo sa puta po Bliskom Istoku i Evropi donose mu takav publicitet da će kraj 1964. godine dočekati kao najtraženiji govornik na univerzitetskim kampusima u zemlji, odmah posle predsedničkog kandidata Barrya Goldwatera.¹³

Ubistvo Malcolma X-a u februaru 1965. učinilo je razlaz na vrhu konačnim i neizgla-

divim. Za Cleavera to je kraj Nacije islama. I pored visoke pozicije u hijerarhiji koju je imao kao vođa Crnih muslimana u zatvoru San Kventin, smatrao je da je Malcolm X nadrastao pokret, "jer ono što je zaista privlačilo sve brojnije sledbenike pokreta nije bilo samo učenje Nacije islama, već nezaustavljivo buđenje dvadeset miliona crnaca čije je težnje Malcolm X artikulisao ubedljivije nego bilo ko od njegovih savremenika".

Cleaver je izašao na slobodu u nameri ako ne da postane novi Malcolm X onda bar da pokuša da nastavi ono što je Malcolm X započeo kada je nekoliko meseci pre atentata osnovao Organization of Afro-American Unity i konačno raskinuo sa Mohammadovom demnološkom retorikom. Pošto se po izlasku iz zatvora skrasio u San Francisku, Cleaver je sa grupom mlađih crnih pisaca osnovao komitet koji je trebalo da organizuje trodnevnu komemoraciju povodom druge godišnjice ubistva Malcolma X-a, u kojoj bi učestvovala i njegova udovica Betty Shabazz, sve u nadi da će to biti prilika da se oživi OAAU. Komemoracija nikada nije održana, ali radeći na pripremama Cleaver je otkrio Crne pantere samo nekoliko meseci posle njihovog osnivanja. "Kada su svi ispred mene zaneli, okrenuo sam se u stolici i ugledao naj-

¹³ U kampanji protiv Malcolma X i stvaranju atmosfere mržnje koja će dovesti do njegovog ubistva naročito će se istaći Louis X iz džamije u Bostonu, danas poznatiji kao Louis Farrakhan, obnovitelj Nacije islama i organizator novih milionskih marševa na Vašington (sledeći je zakazan za 16. oktobar 2000). Michael Friedly, *Malcolm X: The Assassination*, One World Books, New York, 1992.

lepši prizor u svom životu: četiri crnca sa crnim beretkama, u crnim kožnim jaknama... sa oružjem u rukama!" Crni panteri su prihvatili da organizuju obezbeđenje za Betty Shabazz prilikom njene posete San Francisku. Njih dvadesetak dočekali su udovicu Malcolma X-a na aerodromu i ispratili je do redakcije *Rampartsa*, gde je bio dogovoren susret sa Cleaverom. Ponovile su se napete scene sa policijom, ali ovog puta u centru grada, pred televizijskim kamerama. Fascinirani Cleaver je u Newtonu prepoznao Malcolmovog naslednika i uskoro se pridružio Crnim panterima na mestu ministra informacija i doneo im brz publicitet, mada njihove tehnike lobiranja ni bez Cleavera ne bi prošle nezapaženo.

479

Amerika je saznala za Pantere u aprilu 1967. kada su sa oružjem ušli u Skupštinu u Sakramentu za vreme razmatranja predloga zakona kojim bi se zabranilo nošenje oružja na javnim mestima, što je tadašnji guverner Kalifornije Ronald Regan opisao kao "oružanu invaziju na zakonodavstvo". Medijski upečatljivim konfrontacijama Cleaver i Newton preko bele štampe dopiru do crne publike širom zemlje. Posle incidenta sa zakonodavcima broj članova naglo raste i Crni panteri postaju nacionalna organizacija sa filijalama u Čikagu, Njujorku i drugim ve-

ćim gradovima. Beli mediji ih opisuju kao "propovednike nasilja koji to čak i ne kriju", kao "crne rasiste, opsednute idejom da belci u Americi tlače crnu zajednicu". Uz malobrojne izuzetke u pričama o Panterima uglavnom se ne spominju self-help programi ili druge aktivnosti koje Partija organizuje kao pomoć lokalnoj zajednici, pored nadziranja bele policije. Mediji koji su sa simpatijama pratili borbu crnaca za građanska prava dok je ona bila ograničena na desegregaciju na egzotičnom jugu o Crnim panterima izveštavaju jezikom policijskih saopštenja. Sliku crnca kao žrtve, koju je pokret za građanska prava pažljivo gradio, zamenjuje slika "naoružanog i opasnog" odmetnika od zakona belog čoveka, koji bi da nije Crnih pantera bio u nekoj bandi ili zatvoru.¹⁴ Što je previše i za najdobronamernije belce, kao i za dobar deo crne publike. Menja se vizura koja održava opštu promenu klime u crno-belim odnosima posle propasti pokreta za građanska prava.

Reagujući na nove tonove u crnom pokretu, direktor FBI-a J. Edgar Hoover proglašava Crne pantere za najveću opasnost po unutrašnju bezbednost zemlje i stavlja ih na vrh liste priotiteta agencije COINTEL-PRO. Zadatak je razbijanje "crnačkih nacionalističkih grupa", među koje su uz Pantere svrstani

¹⁴ Slučaj prve "Rose Parks", izvesne Claudette Colvin, koja se pre svoje slavije zemljakinje našla u vrlo sličnoj situaciji, nije upotrebljen za pokretanje kampanje jer je NAACP našao da Claudette kao neudata majka ne odgovara ulozi "žrtve".

SNCC, CORE, Black Liberation Army, pa čak i SCLC Martina Luthera Kinga. Infiltracijom u redove ovih organizacija, podmetanjem dokumenata i medijskim manipulacijama COINTEL-PRO uspeva da iskoristi unutrašnje slabosti i izazove sukobe, kako unutar tako i između ciljanih organizacija.

Kada je Huey Newton uhapšen posle incidenta u oktobru 1967. u kojem je jedan policajac ubijen a Newton ranjen, Cleaver je praktično preuzeo vođstvo u Partiji Crnih pantera i za nekoliko meseci pretvorio je u najeksponiraniju crnu organizaciju druge polovine šezdesetih godina, ne baš srećno odabran simbol Black Power ideje. Posle Cleaverove posete Njujorku, lokalnoj filijali pristupa preko osamsto članova. Usput u Ujedinjenim nacijama dobija podršku Tanzanije i Gvineje za kampanju "Free Huey" u koju Panteri ulaze zajedno sa novoosnovanom antiratnom belom partijom Peace and Freedom Party (PFP) koja u svoj program uključuje i Deset tačaka. Na kritike koje mu upućuju zbog saveza sa belim liberalima Cleaver odgovara da je saradnja između crnih i belih organizacija načelno moguća budući da su crne organizacije u međuvremenu očišćene od belih članova i da "ciljevi bele revolucije u metropoli i oslobođenja u crnoj koloniji ipak imaju zajedničkog neprijatelja".

Veću pažnju bele Amerike privukao je pokušaj sklapanja političkog saveza sa SNCC-om, organizacijom čija evolucija najzornije ilustruje konačnu propast integracionističke

ideje i zaokret ka crnom nacionalizmu. Student Nonviolent Coordinating Committee, osnovan 1960. godine radi koordinacije studentskih "sit-in" protesta, pod vođstvom Jamesa Foremana i Johna Lewisa, prvobitno deluje u okviru pokreta za građanska prava. U leto 1964. godine SNCC organizuje na jugu letnju kampanju za upis u biračke spislove u kojoj učestvuje veliki broj belih studenata sa severa, što čitavom projektu daje izuzetan publicitet, naročito posle ubistva dvojice belih i jednog crnog aktiviste u Misisipiju od strane KKK terorista. Kampanja u Misisipiju, kojom je počela najveća zajednička akcija crnih i belih studenata, bila je sasvim uspešna. Ipak, samo dve godine kasnije SNCC će izdati proglas kojim su belci zamoljeni da napuste organizaciju i posvete se radu u svojim, belim zajednicama, posle čega će se većina njih okrenuti antiratnom pokretu i pripremama za leto ljubavi.

Prevrat u SNCC-u započinje posle atentata na Jamesa Mereditha, organizatora marša na Misisipi 1966. godine, kada organizaciju marša preuzima Stokely Carmichael, koji će za nekoliko dana dospeti na sve naslovne strane kao tvorac slogana "Black Power", prvi put upotrebljenog u govoru u jednoj crkvi na turneji po Misisipiju. Obrazlažući Black Power ideju, Carmichael govori da su belci kolonizujući planetu kolonizovali i sliku sveta, postali gospodari reči i definicija i nametnuli Trećem svetu jednu iskrivljenu verziju istorije u koju je ugrađena pretpostavka

o beloju supremaciji koja se u Americi manifestuje kao individualni i institucionalni rasizam. Integracija, koja se u najboljem slučaju svodi na asimilaciju "talentovane desetine", ne može rešiti problem rasističkih institucija i rasističkih vrednosti u američkom društvu. Ono što zagovara je strategija koja se bar u početnoj fazi koncentriše na stvaranje snažnih, autonomnih "crnih" institucija i izgradnje afrocentričnog kulturnog identiteta koji će zameniti neidentitet bivših robova. Uz *Alisu u zemlji čuda* citira poznog Malcolma X-a, koji na osnivačkoj skupštini OAAU najavljuje ovo pomeranje težišta sa revolucionarnog na kulturni nacionalizam: "Moramo izvesti kulturnu revoluciju kojom ćemo neutralisati ispiranje mozga kojem je bio izložen naš narod. Naoružani poznavanjem prošlosti možemo sa sigurnošću trasirati put u budućnost. Kultura je neophodno oružje u borbi za slobodu." Kao nacionalističko krilo SNCC-a, Stokely Carmichael i Rap H. Brown istiskuju "sinove propovednika" poput osnivača Johna Lewisa, preuzimaju vođstvo u organizaciji i praktično je transformišu u nešto što je mogla biti akademska verzija Crnih pantera.

Na velikom "Free Huey" mitingu u februaru 1968. objavljeno je da se Crni panteri i SNCC ujedinjaju. James Forman je imeno-

van za ministra spoljnih poslova, Brown za ministra pravosuđa, a Carmichael, koji je uz Cleavera bio glavni arhitekta ovog saveza, za premijera kolonizovane Afro-Amerike. Zbog unutrašnjih podela u SNCC-u koje su uskoro dovele do smene Carmichaela i postavljanja Rap H. Browna na njegovo mesto, istorijski savez se vrlo brzo raspao, nakon čega Cleaver otpisuje članove SNCC-a kao "crne hipike, bivše studente, pripadnike srednje klase", a dve organizacije posle kratkog susreta nastavljaju da se kreću u suprotnim smerovima. Zadojeni Newtonovom doktrinom "interkomunalizma" i retorikom belih levičara, Crni panteri će pogrešno proceniti antiratnu akciju kao pokušaj revolucije, ograničiti svoju bazu na lumpenproletere kao "revolucionarnu avangardu" i prevideti značaj rada na kulturnoj transformaciji, što je u tom trenutku budućnost crnog pokreta. Ideji crnog jedinstva pretpostaviće revolucionarnu multirasnu koaliciju. Udaljavanju ove dve struje doprineće i lično motivisani sukobi Crnih pantera sa organizacijom US koju vodi Maulana Karenga, istaknuti praktičar afrocentrizma, što je po svojim posledicama uporedivo sa razlazom na vrhu Nacije islama nekoliko godina ranije.¹⁵

Assata Shakur, bivša članica Crnih pantera, koja još uvek živi u egzilu na Kubi, ovako se

¹⁵ Tragovi ovog raseca ostaju vidljivi i u podelama unutar hip-hopa, u kom kulturni nacionalizam rodonačelnika sa istočne obale (Zulu Nation, Boogie Down Productions, Public Enemy) stoji u oštrm kontrastu prema glorifikaciji lumpenproletera i kulture nasilja u gangsta rapu na zapadnoj obali.

priseća vremena rascepa: "Osnovni problem bio je u tome što Partija Crnih pantera nije imala sistematičan pristup političkom obrazovanju. Čitali su *Crvenu knjižicu*, a nisu znali ko su Harriet Tubman, Marcus Garvey i Nat Turner. Pričali su o revolucionarnom interkomunalizmu, a još su verovali da je Građanski rat vođen da bi se oslobodili crni robovi. Većina njih nije imala gotovo nikakvu predstavu ni o kakvoj istoriji, crnoj, afričkoj ili bilo kojoj drugoj... To je po mom mišljenju razlog što mnogi članovi Partije nisu uvideli značaj udruživanja sa drugim crnim organizacijama u borbi za stvari od značaja za našu zajednicu."

Nakon promene vrednosnog predznaka crnog pokreta, pokušaj politizacije lumpenproletera i pridobijanja uličnih bandi za političku akciju, što je bila i ostala osnova programa Crnih pantera, nije bilo teško prikazati kao kriminalizaciju politke, čemu je doprineo i neuspeh samog Newtona da privede kraju ličnu transformaciju iz vođe ulične bande u političkog lidera, po modelu Malcolma X-a. Rasistički model genetičke

inferiornosti s početka veka zamenjen je modelom socijalne patologije, čime je problem crnih Amerikanaca prebačen u nadležnost policijsko-sudsko-zatvorskog aparata. Već do kraja decenije radikalni lideri koji ne budu ubijeni u sukobima sa policijom završiću u zatvorima.

U talasu nasilja koji je zahvatio velike gradove posle ubistva Martina Lutera Kinga u aprilu 1968. godine, u sukobu Crnih pantera sa policijom Cleaver je ranjen, a Bobby Hutton ubijen, što je početak serije nerasvetljenih ubistava, montiranih procesa i više-decenijskih zatvorskih kazni, koja, kako veruje Mumia Abu-Jamal, nikada nije obustavljena. Razočarani ideolog Black Power koalicije Stokely Carmichael seli se u Gvineju, gde će se pod imenom Kwame Ture posvetiti izgradnji afričkog socijalizma, a Cleaver, svestan da ga na suđenju zakazanom za novembar čeka maksimalna zatvorska kazna, odlazi u egzil, prvo na Kubu, a zatim u Alžir. Time se priča o Crnim panterima kao jedinstvenom pokretu završava, što je manje-više i kraj epskog doba "masovne direktne akcije".